

אינו נחשב מתעסק אלא שוגג שהרי נעשית מחשבתו (ר"י מלוניל ב"ק כו, ב ד"ה לענין). ולשיטת תוס' (לעיל שם ד"ה נתכוין) שאביי ורבה נחלקו רק כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ונמצא שהוא מחובר, אך כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ולבסוף חתך ירק אחר מחובר פטור, בהכרח שגם כאן נחלקו אביי ורבה כשהתכוון לזרוק שתי אמות ונמצא שהם ארבע אמות (תוס' ב"ק כו, ב ד"ה נתכוין, ריטב"א).

ולשיטת רש"י [שהתכוון לזרוק שתי אמות ולבסוף זרק ארבע אמות] מדובר כאן שכשזרק את החפץ אמר שדעתו היא שהחפץ יכול לנוח בכל מקום, שאם רצה לזרוק את החפץ למקום מסוים ולבסוף נח במקום אחר, גם אם התכוון לזרוק ארבע אמות וזרק שמונה אמות פטור, שהרי לא נעשית מחשבתו כמבואר להלן (צו, ב), ומכל מקום גם כשדעתו שהחפץ יכול לנוח בכל מקום סובר רבא שפטור משום מתעסק, שכשנתכוון לזרוק שתיים לא התכוון לעשות כלל מלאכה (רש"י ב"ק כו, ב ד"ה אם אמר, ראש יוסף).

דְּהָא לֹא קְמִיכּוּן לְזַרְקָה דְּאַרְבַּע, ואף שזריקת שתי אמות אסורה מהתורה מדין 'חצי שיעור' לדעת רבי יוחנן (יומא עג, ב), וכשהתכוון לעשות איסור אחד ועלה בידו איסור אחר אין זה מתעסק, מכל מקום כיון שהתכוון לעשות איסור קל של חצי שיעור ועלה בידו איסור חמור של שיעור שלם נחשב כמתעסק (ראש יוסף, אולם ראה בשביית השבת מעשה חושב ה).

מְשַׁנָּה. הקדמה: אמר הכתוב (שמות כ, י): 'יומים השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה', וקיבל משה מסיני פרטי המלאכות הנכללות בכתוב זה (ראה לעיל ע, א), והן המלאכות הפועלות שינוי ותיקון בדברים שנעשית בהם המלאכה [מלבד 'הוצאה', שאמרו עליה שהיא 'מלאכה גרועה', שאינה פועלת שום שינוי בחפץ שנפעלה בו המלאכה] (ראה אור זרוע ב, פב). המקור לשלישים ותשע אבות, התבאר לעיל (מט, ב ובביאורו שם). בגדרי אב ותולדה, ראה בהמשך. גדריהן ופרטיהן של מלאכות רבות, נידונו במשניות ובגמרות לאורך המסכת.

אָבוֹת מְלָאכוֹת, הן המלאכות שהיו במשכן (ראה לעיל מט, ב), ונצרכו לבניית המשכן (ראה רש"י ד"ה והאופה), ויש מוסיפים, אף מלאכות שנעשות בעת הקרבת קרבנות, שאינן דוחות את השבת (רב האי גאון, ע"פ אגלי טל פתיחה, ה), הרי הוא אב מלאכה (רמב"ם שבת ז, ב), ולכל אב מלאכה יש תולדות, והם הפעולות הדומות לאב מלאכה בפעולתן או בתכליתן, וחיוסם מדאורייתא (ראה רמב"ם שם, ה ואילך), יש הדומות לאב בתכלית המלאכה ולא בפעולה [כגון השקייה תולדת זריעה], ויש הדומות לאב, בפעולה ולא בתכלית [כגון מגבן תולדת בונה, שהא מקבץ חלקים, אף שאינו בונה בנין וכדומה] (לכלל שבת, א). חיובו של העובר על אב או על תולדה, וכן החילוק בין אבות לתולדות, יתבאר להלן (צו, ב; ובמב"ם שם, ז).

הַזֹּרֵעַ וְכוּ', גדר המלאכה, ראה בדברינו להלן (ע"ב). ושיעור המלאכה כגורגרת, כמו שאר המלאכות שנשנו כאן על סדר עשיית הפת, מלבד חורש ששיעורו בכל שהוא (ראה רש"י ופמ"ג פתיחה לשבת, כ). ויש אומרים ששיעורו של הזורע, בכל שהוא (רמב"ם שבת ח, ב).

וְהַחֹרֵשׁ - גדר המלאכה, ראה בדברינו להלן (ע"ב).

הַמְעַמֵּר - האוסף שיבולים ומקבצם לעומר אחד, וכן האוסף את העומרים וקושרם יחד זה לזה (מאיירי לעיל ע"א), ודוקא כשעושה כן במקום גידולם (ריטב"א; תוס' ביצה לא, א ד"ה מן).

אֵלָא לֹא רִישָׁא בְעַמּוּם וְסִיפָא בְשָׂאָר מְצוּת, וכוונת הברייתא היא, ששבת חמורה מחלק מהמצוות, וחלק מהמצוות חמורות הם משבת (ריטב"א).

דְּסָבוֹר דְּשׁוּמְן הוּא וְאֶכְלוּ - היו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, ורצה לאכול את חתיכת השומן, ובטעות אכל את חתיכת החלב, אך אם רצה לאכול חתיכה וחשב שהיא שומן ונמצאת של חלב, אינו נחשב מתעסק אלא שוגג (צל"ח עב, ב ד"ה איתמר, ע"פ רש"י בכריתות יט, ב ד"ה פרט). ולשיטת התוס' לעיל (עב, ב ד"ה נתכוין) גם כשהתכוון לאכול חתיכת שומן ונמצאה של חלב נחשב כמתעסק.

והטעם שבאיסור חלב אין פטור מתעסק, שהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה כמבואר בכריתות (יט, ב), אבל בשבת מתעסק פטור כיון שאינו נהנה (רש"י), ומכל מקום גם מלאכות שנהנה מהם בשבת נאמר בהם פטור של מתעסק, כיון שבשבת התורה אסרה רק את מעשה המלאכה ולא את ההנאה מהמלאכה, ומעשה הנעשה במתעסק נחשב כמעשה הנעשה מאליו ולא על ידי האדם, אבל בחלבים ועריות התורה אסרה בהם גם את ההנאה ולא רק את גוף המעשה, ולכן גם מתעסק חייב בהם (מגן אבות מ, ב מדפי הספר ד"ה ובתי"ט, וראה עוד בקובץ שעורים ב, כג, ו, ובאתון דאורייתא כד). ויש שסובר, שמלאכות שהוא נהנה מהם בשבת אין בהם פטור מתעסק כמו בחלבים ועריות (תוס' סנהדרין סב, ב ד"ה להגביה), ולדבריו, עיקר פטור מתעסק הוא משום שהתורה לא אסרה מעשה הנעשה ללא כוונה [ולא משום שמתעסק נחשב כמעשה הנעשה מאליו], וההנאה שיש לו מהמעשה נחשבת ככוונה, ולכן גם כשנהנה ממלאכות שבת אינו נחשב כמתעסק (קהלות יעקב שבת לה, אבי עזרי מעייל ז, ה).

דְּסָבוֹר רֹק הוּא וְקָלְעוּ, וכגון שהיה חלב נימוח ובלעו כסבור שהוא רוק, ולא נחשב שהתכוון לאכילה, כיון שרוק אינו בר אכילה אלא בר בליעה (רש"י), ומדבריו מוכח שמותר לבלוע את הרוק ביום הכיפורים, שבליעת הרוק אינה נחשבת לאכילה (ב"ה תרי, ו, אולם ראה במג"א תקסז, ח). ויש שפירש, שאביי מתיר רק כשחשב שחתיכה זו היא חלק מרוקו ובלעו, שבמקרה זה לא התכוון לאכילה כלל אלא רק לבלוע את רוקו, אבל אם אכל חתיכה וחשב שהיא חתיכת רוק והתברר שהיא חתיכת חלב, לדעת אביי אינו נחשב מתעסק וחייב (תוס' רי"ד).

ובמקרה זה גם לדעת רש"י (כריתות יט, ב ד"ה פרט) שסובר שאם התכוון לאכול חתיכת שומן ונמצאת של חלב אינו נחשב כמתעסק אלא כשוגג, כאן שהתכוון לבלוע רוק ונמצא שהוא חלב נחשב כמתעסק, כיון שלא התכוון כלל לאכילה אלא רק לבליעת רוק (ראש יוסף לעיל עב, ב ד"ה אתמר).

דְּנִתְפְּוּן לְהִגְבִּיָּה אֶת הַתְּלוּשׁ וְכוּ', ורבה שהביא ראייה מהברייתא לשיטתו שגם כשהתכוון לאכול שומן ואכל חלב נחשב כמתעסק, סבר שמלשון הברייתא 'שגג בלא מתכוון' לא משמע שמדובר כשהתכוון לבלוע רוק ואכל חלב (פני יהושע).

אֵיתְמַר נִתְפְּוּן לְזֵרוֹק שְׁתֵּים זֶזְרַק אַרְבַּע, רָבָא אָמַר פְּטוֹר וְכוּ' - לשיטת רש"י (לעיל עב, ב) שמחלוקתם של אביי ורבה היא כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ולבסוף חתך ירק אחר מחובר, גם כאן נחלקו אביי ורבה כשהתכוון לזרוק חפץ שתי אמות, ולבסוף זרק ארבע אמות (ריטב"א), אך אם התכוון לזרוק שתי אמות ונמצא שהם ארבע אמות,